ISHLAB CHIQARISH KORXONALARIDA MEHNAT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHNING ZAMONAVIY USULLARI

Yaxshimurotova Umidaxon Jasurbek qizi
Toshkent to'qimachilik va yengil sanoat instituti talabasi.

https://doi.org/10.5281/zenodo.24257426

Annotatsiya. *Ushbu maqolada ishlab chiqarish korxonalarida mehnat xavfsizligini ta'minlashning zamonaviy usullari, mehnat muhofazasining ahamiyati hamda texnika xavfsizligi qoidalariga rioya qilish masalalari yoritilgan. Shuningdek, korxonalarda risklarni boshqarish tizimi, zamonaviy texnologiyalar, himoya vositalaridan foydalanish va xodimlarni xavfsizlik qoidalari asosida o'qitishning muhim jihatlari tahlil qilingan. Maqolada mehnat muhofazasi sohasidagi xalqaro standartlar hamda O'zbekistonda ushbu yo'nalishda amalga oshirilayotgan islohotlar haqida ham ma'lumot berilgan.*

Kalit so'zlar: *Mehnat muhofazasi, texnika xavfsizligi, ishlab chiqarish korxonalari, xavfsiz mehnat sharoiti, risklarni boshqarish, himoya vositalari, ISO 45001, baxtsiz hodisalar, xavfsizlik texnikasi, mehnat qonunchiligi.*

Annotation. *This article discusses modern methods of ensuring occupational safety in industrial enterprises, the importance of labor protection, and compliance with technical safety regulations. The article also analyzes the significance of risk management systems, modern technologies, the use of protective equipment, and employee training based on safety rules in enterprises. In addition, information is provided about international standards in the field of labor protection and the reforms being implemented in Uzbekistan in this area.*

Keywords: *Labor protection, occupational safety, industrial enterprises, safe working conditions, risk management, protective equipment, ISO 45001, industrial accidents, safety engineering, labor legislation.*

Аннотация. *В данной статье рассматриваются современные методы обеспечения охраны труда на производственных предприятиях, значение охраны труда и соблюдение правил техники безопасности. Также анализируются вопросы внедрения системы управления рисками, использования современных технологий, средств индивидуальной защиты и обучения работников правилам безопасности. Кроме того, в статье приведены сведения о международных стандартах в области охраны труда и проводимых в Узбекистане реформах в данной сфере.*

Ключевые слова: *Охрана труда, техника безопасности, производственные предприятия, безопасные условия труда, управление рисками, средства защиты, ISO 45001, производственные травмы, безопасность труда, трудовое законодательство.*

Bugungi kunda ishlab chiqarish korxonalarida mehnat muhofazasi va texnika xavfsizligini ta'minlash eng muhim masalalardan biri hisoblanadi. Fan va texnologiyalar rivojlanib borayotgan bir davrda korxonalarda zamonaviy texnikalar, avtomatlashtirilgan uskunalar hamda murakkab ishlab chiqarish jarayonlari keng qo'llanilmoqda. Bu esa mehnat jarayonida xavfsizlik choralariga yanada jiddiy e'tibor qaratishni talab etadi. Chunki ishlab chiqarish jarayonida sodir bo'ladigan baxtsiz hodisalar nafaqat xodimlarning sog'lig'iga zarar yetkazadi, balki korxona faoliyatiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli mehnat xavfsizligini ta'minlash har bir korxonaning asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi.

Mehnat muhofazasi — bu xodimlarning hayoti va sog'lig'ini saqlashga qaratilgan huquqiy, iqtisodiy, texnik, sanitariya-gigiyena hamda tashkiliy tadbirlar tizimidir.

Texnika xavfsizligi esa ishlab chiqarish jarayonida yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan xavfli holatlarning oldini olish choralarini o‘z ichiga oladi. Hozirgi vaqtda O‘zbekistonda ham mehnat muhofazasiga davlat darajasida katta e’tibor qaratilmoqda. Jumladan, Prezidentimiz tomonidan qabul qilinayotgan qaror va farmonlarda xavfsiz mehnat sharoitlarini yaratish, xodimlarning huquqlarini himoya qilish hamda ishlab chiqarishdagi xavfsizlikni kuchaytirish masalalari alohida ta’kidlanmoqda.

Ishlab chiqarish korxonalarida mehnat xavfsizligini ta’minlashning zamonaviy usullaridan biri bu risklarni boshqarish tizimini joriy etishdir. Risklarni boshqarish orqali korxonadagi xavfli omillar oldindan aniqlanadi va ularni bartaraf etish bo‘yicha chora-tadbirlar ishlab chiqiladi. Masalan, uskunalarning nosozligi, elektr xavfi, zaharli moddalar bilan ishlash yoki balandlikda ishlash kabi holatlar oldindan tahlil qilinadi. Bu esa baxtsiz hodisalarning oldini olish imkonini beradi.

Korxonalarda xavfsizlikni ta’minlashda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish ham muhim ahamiyatga ega. Hozirgi kunda ko‘plab korxonalarda videokuzatuv tizimlari, avtomatik signalizatsiyalar, aqlli sensorlar va elektron nazorat tizimlari qo‘llanilmoqda. Ushbu texnologiyalar yordamida xavfli vaziyatlar tezda aniqlanadi va kerakli choralar ko‘riladi.

Masalan, yong‘in chiqishi, gaz sizib chiqishi yoki uskunaning haddan tashqari qizishi avtomatik tarzda aniqlanib, xodimlarga ogohlantirish beriladi.

Mehnat xavfsizligini ta’minlashda xodimlarni muntazam o‘qitish va instrukta joriy etish ham katta ahamiyatga ega. Har bir ishchi o‘z ish joyidagi xavfsizlik qoidalarini yaxshi bilishi kerak. Shu sababli korxonalarda boshlang‘ich, davriy va navbatdan tashqari instrukta mashg‘ulotlari o‘tkaziladi. Xodimlarga himoya vositalaridan to‘g‘ri foydalanish, favqulodda vaziyatlarda harakat qilish va birinchi tibbiy yordam ko‘rsatish usullari o‘rgatiladi. Bu esa ishchilarning xavfsizlik madaniyatini oshiradi.

Shuningdek, ishlab chiqarish korxonalarida shaxsiy himoya vositalaridan foydalanish ham muhim hisoblanadi. Maxsus kiyimlar, qo‘lqoplar, himoya ko‘zoynaklari, respiratorlar va himoya kaskalari xodimlarni turli xavfli omillardan himoya qiladi. Ayniqsa kimyo sanoati, metallurgiya, qurilish va energetika sohalarida himoya vositalarining ahamiyati juda katta.

Bugungi kunda ishlab chiqarish korxonalarida mehnat xavfsizligini ta’minlashda xalqaro standartlardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ana shunday standartlardan biri — ISO 45001 xalqaro standarti hisoblanadi. Ushbu standart korxonalarda mehnat muhofazasi va xavfsizlikni boshqarish tizimini samarali tashkil etishga xizmat qiladi. ISO 45001 standarti 2018-yilda Xalqaro standartlashtirish tashkiloti tomonidan ishlab chiqilgan bo‘lib, uning asosiy maqsadi ish joylarida xavfsiz va sog‘lom mehnat muhitini yaratishdan iborat.

ISO 45001 standarti barcha turdagi tashkilot va korxonalar uchun mos bo‘lib, u xodimlarning hayoti va sog‘lig‘ini himoya qilishga qaratilgan. Mazkur standart orqali korxonalar ishlab chiqarishdagi xavfli omillarni oldindan aniqlash, baholash va ularni kamaytirish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Natijada baxtsiz hodisalar, ishlab chiqarishdagi jarohatlar va kasb kasalliklari soni kamayadi.

Ushbu standartning eng muhim jihatlaridan biri — risklarni boshqarish tizimining mavjudligidir. ISO 45001 korxonalardan ish jarayonidagi barcha xavf va tahdidlarni tahlil qilishni talab etadi. Masalan, elektr jihozlari bilan ishlash, kimyoviy moddalar ta’siri, balandlikda ishlash yoki og‘ir texnikalar bilan bog‘liq xavflar oldindan aniqlanadi. Shundan so‘ng xavfni kamaytirish bo‘yicha aniq choralar ishlab chiqiladi. Bu esa ishlab chiqarish jarayonining xavfsizligini oshiradi.

ISO 45001 standarti xodimlarning mehnat xavfsizligidagi ishtirokiga ham katta e’tibor qaratadi. Korxona rahbariyati ishchilar bilan doimiy muloqot olib borishi, ularning fikr va takliflarini inobatga olishi kerak. Chunki xavfsizlikni ta’minlash faqat rahbariyatning emas, balki barcha xodimlarning umumiy vazifasi hisoblanadi. Shu sababli standart xodimlarni muntazam o‘qitish, xavfsizlik bo‘yicha instrukta o‘tkazish va malakasini oshirishni talab qiladi.

Mazkur standartning yana bir afzalligi — favqulodda vaziyatlarga tayyorgarlik tizimini shakllantirishidir. Korxonalarda yong‘in, portlash, gaz sizib chiqishi yoki texnik nosozlik kabi favqulodda holatlar yuzaga kelganda xodimlar qanday harakat qilishini oldindan bilishi zarur. ISO 45001 standartida bunday holatlar uchun maxsus reja ishlab chiqish va amaliy mashg‘ulotlar o‘tkazish belgilangan. ISO 45001 standarti korxonaning iqtisodiy samaradorligiga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Chunki ishlab chiqarishdagi baxtsiz hodisalar kamayishi natijasida korxonaning moddiy zarar ko‘rishi oldi olinadi. Shuningdek, xavfsiz mehnat muhiti xodimlarning ish unumdorligini oshiradi, korxonaning xalqaro nufuzi va investitsion jozibadorligini kuchaytiradi.

Hozirgi vaqtda ko‘plab xalqaro kompaniyalar hamkor tanlashda aynan ISO 45001 sertifikatiga ega korxonalarga ustunlik bermoqda. O‘zbekistonda ham mehnat muhofazasi tizimini xalqaro standartlar asosida rivojlantirishga katta e’tibor qaratilmoqda. Prezident qarorlari va mehnat qonunchiligidagi islohotlar asosida korxonalarda zamonaviy xavfsizlik tizimlarini joriy etish ishlari amalga oshirilmoqda. Ayniqsa, sanoat, energetika, qurilish va transport sohalarida ISO 45001 standartini tatbiq etish dolzarb vazifa sifatida qaralmoqda.

O‘zbekistonda mehnat muhofazasi sohasini rivojlantirish bo‘yicha bir qator qonun va qarorlar qabul qilingan. “Mehnatni muhofaza qilish to‘g‘risida”gi Qonun, Mehnat kodeksi hamda Prezident qarorlari asosida korxonalarda xavfsizlik talablarini kuchaytirish, xodimlar uchun qulay va xavfsiz ish sharoitlarini yaratish bo‘yicha keng ko‘lamli ishlar olib borilmoqda.

Bu esa ishlab chiqarishda inson hayoti va salomatligini himoya qilishga xizmat qilmoqda.

Xulosa qilib aytganda, ishlab chiqarish korxonalarida mehnat xavfsizligini ta’minlash zamonaviy ishlab chiqarishning ajralmas qismi hisoblanadi. Texnika xavfsizligi qoidalariga rioya qilish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, xodimlarni muntazam o‘qitish hamda xalqaro standartlardan foydalanish orqali ishlab chiqarishdagi baxtsiz hodisalarni kamaytirish mumkin.

Inson hayoti va salomatligi har qanday boylikdan ustun bo‘lganligi sababli mehnat muhofazasiga doimo katta e’tibor qaratilishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. A.X. Qudratov, T.G‘. G‘aniyev. *Mehnat muhofazasi va texnika xavfsizligi*. – Toshkent: O‘qituvchi, 2020.
2. S. Sodiqov. *Mehnatni muhofaza qilish asoslari*. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
3. R.I. Nurimbetov. *Hayot faoliyati xavfsizligi*. – Toshkent: Tafakkur-Bo‘stoni, 2021.
4. Sh.N. Zokirov. *Sanoat korxonalarida mehnat xavfsizligi*. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2018.
5. M.A. Rasulov. *Texnika xavfsizligi va ishlab chiqarish sanitariyasi*. – Toshkent: Voris nashriyoti, 2022.
6. ISO rasmiy sayti — ISO 45001 xalqaro standarti bo‘yicha ma’lumotlar.
7. O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi — Mehnat kodeksi va mehnat muhofazasi bo‘yicha qonunlar.
8. O‘zbekiston Respublikasi Bandlik va kambag‘allikni qisqartirish vazirligi — Mehnat muhofazasi va xavfsizlikka oid rasmiy ma’lumotlar.
9. Xalqaro mehnat tashkiloti (ILO) — Xalqaro mehnat xavfsizligi standartlari va tavsiyalar.